

QALAMTASVIR

**BOLALAR MUSIQA VA SAN'AT MAKTABLARI
UCHUN O'QUV DASTURI**

“Qalamtasvir” bo`limi bolalar musiqa va san'at maktabida o'quv jarayonining asosiy bo'limlari hisoblanadi.

Uning vazifasi o'quvchilarning vizual vositalar, nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalar yordamida atrofdagi dunyoni barcha xilma-xillikda ko'rish va tasvirlash qobiliyatini rivojlantirishdan iborat.

BMSMda o'qish jarayonida talabalar asosiy tushunchalar va ta'riflarni o'rganishlari kerak.

“Grafika” - yunon tilidan "grafo" - chizish, yozish degan ma'nolarni anglatadi.

Grafika turlari:

1. Dastgohli grafikasi
2. Kitob grafikasi
3. Miniatyura
4. Amaliy grafika
5. Kompyuter grafikasi

Grafika san'ati: asl nusxa – bir na`munada ish bajarish va estamp – bosma grafikalarini o'z ichiga oladi.

Bosib chiqarish grafikolari turlari: linogravyura, litografiya – yuqori bosma; ofort - chuqur bosma.

Tasviriy san'atning barcha turlari asosida chizmatasvir yotadi.

XVIII asrdan boshlab "chizmatasvir" so'zi ob'ektning xususiyatlarini aniqlash uchun muhim bo'lgan chiziqlar, xususiyatlar yordamida tasvirning tasvirini ifodalovchi: shakli, o'lchami, tuzilishini o`rganadigan bo`ldi.

Bir so`z bilan aytganda, qalamtasvir asosida akademik chizmalar, ijodiy va texnik jihatlar yotadi.

Nabroska - qisqa muddatli chizilgan ish.

Eskiz - dastlabki rasm.

Nuqta - tasviriy tekislikka (qalam, bo'r va boshqalar) orqali tegilmoq.

Chiziq – nuqtalar yeg`indisi. To'g'ri, egri va singan ko`rinishda bo`ladi.

Kontur - har qanday sirtini tasvirlaydigan chiziq.

Shtrix - tonni hosil qiladigan ko'plab chiziqlar.

Shtrixovka - tasvirdagi bir tomonga yo'naltirilgan chiziqlar, (chiziqlar) bilan qoplash.

Tushevka - bosimsiz bir ton bilan ishlash.

Ton - bu nursoyaning asosi. Ton yordamida illuziyalar yaratiladi.

Illuziya - bu yolg'ondir.

O`quvchilar o'lchash usullarini o'rganish orali ko'zni rivojlantiradilar:

Solishtiruv(proporsiya) – ob`yektlar hajmini bi-biriga solishtirish.

Masshtab - proportsional o'sish yoki biror narsani kamaytirish.

Asosiy formalarni qurishni o'rganish:

Aylana – markazdan yonga teng masofalarda joylashgan chizgi.

Doira – ichi to'liq aylana.

Kvadrat - barcha tomonlar va burchaklar teng bo'lgan forma.

To'rtburchak - barcha burchaklar teng va qarama-qarshi tomonlar teng bo'lgan forma.

Uchburchak - uch tomon va uchi burchakka ega bo'lgan forma.

Ular perspektiva asoslari bilan tanishadilar:

Perspektiva - yunon tilidan "orqali qarash" degan ma'noni bildiradi. Qalamtasviradagi chiziqli perspektiva - ob'ektlarni qancha ketishiga qarab yanada bir-biriga yaqin ko'rinishga ega bo'lishiga aytiladi.

Gorizont - Ufq-osmon va yerning "chegarasi" shartli liniyasi bizning ko'zlarimiz darajasida ko'rinishga ega bo'lishiga nisbatan joylashgan: yuqorida, o'rtada, pastda.

Chiqish nuqtasi - ufq chizig'idagi nuqta bo'lib, u yerda barcha olib tashlanadigan chiziqlar birlashadi. Odatda, perspektiva bir yoki ikki chiqish nuqtasi bilan yaratiladi.

Ortogonal chiziqlar - ob'ektdagi nuqtalardan ufqqa chiqish nuqtasiga qadar chizilgan chiziqlardir.

Rakurs - fransuscha "qisqartirish". Ob'ekt shakli perspektivasining qisqarishi, uning odatiy tasavvurlarini o'zgartirishga olib keladi: ob'ektni yuqoridan yoki pastdan kuzatishda yuzaga keladigan keskin qisqarish.

Nursoya - porlash, yorug'lik, yarim soya, soya, refleks, tushgan soya.

Ta'lim jarayoni oddiydan murakkabgacha bo'lishi kerak. Ma'lumotlar bosqichma-bosqich, mantiqiy asosda beriladi:

1. Tasviriy vositalar.
2. O'lchov.
3. Perspektiva asoslari.
4. Hajmli tasvir (tonal tahlil).

Ushbu vazifalarni o'zlashtirganingizdan so'ng, tabiiy ishlab chiqarish bo'yicha ishlashga o'tishingiz kerak. Buning uchun ob'ektning dizaynini, ya'ni darhol va har tomondan bilim va tafakkurni chuqur tushunish kerak. Shaklni modellashtirish ob'ektlarning yoritilishini, ton to'yinganligini va rejalashtirishni hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak.

O'qish davomida o'quvchilar chizmachining xarakterli professional fazilatlarini, shuningdek, tasvirning yaxlitligini belgilaydigan sifatlarni o'rganishlari kerak:

- a) vazifaning oqilona kompozitsion yechimi;
- b) perspektivani aniq toppish va obyektlarni to'ri qura bilish;

- c) orqa plan hamda kompozitsiya markazini to`ri aniqlay bilish;
- d) yorug'lik darajasini bosqichma-bosqich zaiflashtirish, nursoya, relief hamda holatti o`z meyorida bajara bilish ;
- e) soyalarning umumiyligini va shaklga qarab to`g`ri shtrix bera olish;
- f) ustki qism, soya va umumlashtirish ishlarini to`ra bajara olish.

Chizishda tasviriy materiallarning rolini ta'kidlash kerak. Barcha badiiy materiallar, shu jumladan chizilgan materiallar muayyan jismoniy xususiyatlarga, o'ziga xos badiiy va plastik imkoniyatlarga ega. Amaliy mashqlar turli materiallar va chizmachilik texnikasini o'rganish bilan birlashtirilishi kerak. O'quvchi badiiy g'oyaning majoziy qarorida tasviriy materialning rolini tushunishi kerak.

Grafik materiallar:

1. turli xil qog'oz
2. turli darajadagi yumshoq bo`lgan grafik qalamlari
3. o`chirg`ich
4. ko'mir, sangina
5. pastel
6. moyli qalamlar
7. tush
8. markerlar

Ishni boshlashdan oldin o'qituvchi vazifani, ishning ketma-ketligini, chizilgan texnikasi masalalarini, tanlangan grafik materiallarning imkoniyatlarini tushuntirishi kerak.

Ish vaqtida o`quvchilarni ishlarini batafsil tahlil qilish, taqqoslash va butun kompozitsiyaning qanday darajaga yetganini vazifa bilan solishtirish kerak bo`ladi.

Chizilgan asarlarning aksariyati hanuzgacha hayot, shuningdek, gipsli geometrik shakllar, kapitellar, gips rozetkalari, niqoblar, haykal boshlari, shakllar. Natyurmort qo'yish vaqtida o'qituvchi ularning maqsadli va uslubiy yo'nalishini hisobga olishlari kerak.

Naturmort (natura) ni qo'yishdan avval, natyurmortning o'zi ham san'at ekanligini unutmaslik kerak. Kompozitsiyaning boshlanishi aynan shu holatta ko`riladi.

O'qituvchi tomonidan qo'yilayotgan natyurmort(natura) o'quv mashg'ulotlarida o'ziga xos yondashuv, vazifaning ravshanligi talab qilinadi: to'g'ridan-to'g'ri, yon nurda, yorug'likka (konturga) qarshi, katta siluetning yechimi (qorong'i va qorong'i nurda yorug'lik), atrof-muhit bilan aloqa (fon, ichki fon), shaklning plastik yechimi, umumiy tonallik va mustahkamlik, yaxlitlik.

Natyurmort(natura) tabiat va mazmun jihatidan farq qilishi kerak. Ushbu shartning bajarilishi o'quvchilar oldiga qo'yilgan vazifalarni yanada ko'proq qiziqish va ijodiy hal

etishga yordam beradi. Bunday holda, talabalar o'zlarini ko'p qirrali ifoda etish, tabiiy moyilliklarini va iste'dodlarini aniqlash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Ishning oxirida barcha vazifalar bajarilishini tekshirish kerak. Ish ko'rgazmasini darhol tashkil qilish va ularni o'quvchilar bilan tahlil qilish foydalidir.

Ishni bajarishga alohida e'tibor berilishi kerak – bu ishda mas'uliyatli va murakkab vaqt talab etadi. Haqiqiy ishning tugallangani - tasvirning yaxlitligiga erishish, ya'ni barcha elementlarning birligi va yaxlitligini to'la to'kish ko'rsata bilishdadir.

Interyer, peyzaj, gipsli bosh va turli chizish vazifalarida ham o'quvchi natyurmort(natura) ishlash qoidalarga rioya qilishlari kerak: bu yaxlit ton, ularning bosqichma-bosqich rivojlanishi va barcha obyektlarning umumiylikka bo'ysunishi, asosiy vazifadir.

Chizma bo'yicha yillik ish natijasi bu imtihon(prosmotr) ishidir.

O'quv jarayoni davomida o'qituvchiga klassik va zamonaviy san'atning buyuk ustalarining asarlari bilan taqqoslashni va reproduksiyalarni doimiy ravishda namoyish etish tavsiya etiladi: Leonardo da Vinchi, Rafael, Mikelandjelo, Tisian, Albrext Dyurer, Karavadjo, Ieronim Bosx, Piter Paul Rubens, Rembrandt, Antuan Vatto, Jan Batist Simeon Sharden, Diego Velaskes, Nikolya Pussen, Fransisko Goyya, Ejen Delakrua, Djozef Mallord Tyorner, Eduard Mane, Klod Mone, Ogyust Renuar, Edgar dega, Vinsent Van Gog, Anri Matiss, kete Kolvis, Kasusiko Xokusay, Aleksandr Ivanov, Orest Kiprenskiy, Ural Tansikbaev, Raxim Axmedov, Otaxan Allabergenov, Chingiz Axmarov, Baxodir Djalalov, Javlon Umarbekov, Nigmat Kuzibaev, Lekim Ibragimov, Azamat Xattamov va boshqalar.

O'quv jarayoni uchun umumiy talablar

Bolalar musiqa va san'at maktabi "Tasviriy san'at bo'limi"da o'qish davomida bolalar "Qalamtasvir" fanidan quyidagi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak:

- asosiy tasviriy vositalarni bilish: nuqta, chiziq, kontur, shtrix, ton;
 - o'lchov usullarini bilish;
 - qanday nisbatlar, o'lchovni bilish;
 - asosiy shakllar haqida fikr yuritish: doira, kvadrat, uchburchak va ularni qurish;
 - perspektiv asoslarini bilish;
 - perspektiva qonunlari bo'yicha bo'shliqda narsalarni qurish;
 - mavzulardagi nursoyaning o'rini bilish (hajmli shaklning nursoyasini modellashtirish);
 - ko'rinadigan dunyoni hajmli va yetarli bo'shliqqa ega hola tasvirlash;
 - tasvirning tonal va kompozitsion birligini ko'rish va qurish;
 - natyurmort(natura) bo'yicha bosqichma-bosqich ish olib borish:
1. formatdagi tartib, nisbatlarning to'g'riligi;
 2. umumiy shakllarni yaratish, masofadagi narsalarning o'zaro joylashishi;
 3. detallar ustida ish olib boorish;

4. obyektidagi soyalarni to`ri berish - har bir ob'ektning hajmiga nisbatan nursoyasini to`rib era olish;
5. tonni to`ri berish, umumiy ton asosida shtrix;
6. nursoyadagi farqni oshirish va reflekslarni belgilash;
7. ob'ektlarning tafsilotlari va materiallari ustida ishlash;
8. ishni tugatish va yaxlitlikka olib kelish - tasvirning umumiy ko`rinishga ega bo`lganligi.

- grafik materiallarning xususiyatlarini bilish va ulardan foydalanish;
- texnik ko'nikmalarga ega bo'lish: qog'ozni planshetga tortib olish, chizish uchun materiallarni saqlash, ishingizni oformleniya qilish va ehtiyotkorlik bilan asrash;
- dekarativ san`at haqida, uslub va stilizatsiya haqida ma`lumotga ega bo'lish;
- kompyuter texnologiyasidan foydalanish;
- materiallarni to'plash va ishlatish (fotosuratlar, reproduksiya va boshqalar).

1-SINF

Birinchi sinfdan boshlab, o'quvchilarga atrof-muhitni butun boyligida ko'rsatishga bo'lgan muhabbatni o'rgatish kerak, bu bolalarning ohang idrokining aniqligini, o'tmishning tasviriy va nazariy merosini o'rganishga asoslangan grafik tasvir madaniyatini ochib beradi.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun tasviriy vositalar, o'lchash usullari, chiziqli istiqbolning asoslari, ob'ektlarning dizayni, yorug'lik soyasi yordamida ob'ektlarning hajmini uzatish bo'yicha asosiy tushunchalarni yoshga mos shaklda berish kerak. Birinchi vazifadan boshlab, butun varaqni butunlay tuzish kerakligini ta'kidlash kerak.

O'quvchilarda katta ton munosabatlarini ko'rish, shaklni tahlil qilish, yorug'lik va rejaning tabiatiga qarab mavzuning ohangidagi o'zgarishlarni his qilish qobiliyatini oshirish kerak. O'quvchi yorug'lik, yarim soya, soya, refleks, ob'ektdan tushgan soyani bilishi kerak.

Birinchi sinf o'quvchilari turli grafik materiallarning texnik imkoniyatlari haqida fikr yuritishlari kerak. Birinchi sinfdagi asosiy material oddiy grafik qalam (turli yumshoqlik) bo'lishi kerak. Tush, ko'mir, sangina, markerlar, moyli qalamlar, pastel kabi materiallardan foydalanish ham foydalidir.

Birinchi sinf o'quvchisi naturmortda izchil ishlashni o'rganishi kerak: bu shaklda belgilangan vazifani hal etishga alohida e'tibor berib, ishlab chiqarish ob'ektlarini tuzish, konstruktiv ravishda qurish va ishni bajarishi kerak bo'ladi.

O'qituvchi o'quvchilar bilan material bilan ishlashda professional ko'nikmalarga e'tibor berishlari kerak.

Ta'limning birinchi yilining oxiriga kelib o'quvchilar quyidagi bilimlarni bilishi kerak:

- qalamni to'g'ri ushlab turish (yuqori tutqich, uzoq tutish);

- qalam bosimini sozlash, turli qalinlik va yorqinlikning chizig'ini olish;
- turli zarbalarni o'rganish;
- nisbatlar va o'lchov tushunchasi;
- asosiy shakllarni (doira, kvadrat, uchburchak, tasvirlar) qura bilishi;
- perspektiv asoslarini bilish va bir va ikki pog'ona bilan kenglikni yaratish;
- ob'ektlarni (kub, shar, piramida, prizma) chizish orqali amalga oshirish;
- mavzulardagi yorug'lik soyasini taqsimlashni tushunish (tonni tahlil qilish);
- turli yumshoqlikdagi qalamlardan foydalanish, ularni keskinlashtirish va ularni tartibda saqlash;
- qog'ozni planshetga tortish va o'z ishlarini paspartu qilish;
- tanlangan formatda tasvirni yaratish;
- oddiy vazifalar bilan qisqa muddatli rasm chizish:
 - a) formatdagi tartib
 - b) ob'ektlarni konstruktiv chizish
 - c) umumiy tonal tahlil

Barcha ishlar $\frac{1}{4}$ dan $\frac{1}{2}$ gacha bo'lgan varaqlarda amalga oshiriladi. Format vazifalarga va vazifaning kompozitsion yechimiga mos kelishi kerak.

(Sinfda 6 – 11 yoshdagi 4 – 7 ta o'quvchi)

2-SINF

Ikkinchi sinf vazifalari o'quvchilarning mavzu dunyosini tushunishlarini rivojlantirishi va mustahkamlashi kerak. Asosiy ish asta-sekin o'sib borayotgan murakkablik darajasi bilan hanuzgacha hayot kechirmoqda. Gips rozetkalarini chizish tavsiya etiladi.

Dastlab, natyurmortning yaxlitligini ko'rsatish masadida, uy-ro'zg'or buyumlarini murakkab bo'lmagan yengil va kam skladkada oddiy monoxromatik tonlardagi matolar bilan tuzish kerak (qorong'i joyda yorug'lik, yorug'lik joyda qorong'ulik). Keyin turli materiallardan tayyorlangan narsalarni qo'shish mumkin: keramika, metall, shisha; matoning holatini ko'rsatish maqsadida har hil fakturaga ega matolar ham qo'llaniladi.

Yuqori sifatli to'ldirilgan qushlar va hayvonlarni alohida-alohida va sahnalashtirilgan natyurmortlarda chizish foydalidir.

O'quvchilar ishning aniqligi va ketma-ketligini bajarishlari va uni uzoq vaqt davomida (9-12 soatgacha) olib borishlari kerak.

Qo'llanmalar sifatida darslarda albomlar, kitoblar yoki eski ustalarning asarlari, ham xorijiy, ham mahalliy asarlari bilan reproduksiyalarga ega bo'lish maqsadga muvofiqdir.

O'quvchilarga ko'mir, sous, retush bilan ishlaydigan ishlarni ko'rsatish tavsiya etiladi. Ushbu grafik materiallarni bajarish uchun sahnani qo'ying, ishni tushuntiring.

O`quvchilar diqqatini nabroska va zarisovkalar uchun etiborligini qatatishingiz va bunday ishlarni ham har hil materiallar bilan ishlashga qiziqtirishingiz kerak. Bu esa o`quvchilarda yangi texnika kashf etishlari uchun ham qiziqish ham imkon bo`ladi.

Ta'limning ikkinchi yilining oxiriga kelib o`quvchilar quyidagi bilimlarni bilishi kerak:

- turli grafik materiallarning xususiyatlarini tushunish (ko'mir, sangina, tush, sous, pastel);
- etudnik va tripod bilan birgalikda, molbertda ishlashni bilish;
- "Grizal" – oq-qora rangda yoki bitta rang orqali masalan, jigarrang bilan ishlangan tasvir(sous, ko'mir, sanguina, sepya) - tonal tasvirining texnikasini bilish;
- vazifa bo'yicha bosqichma-bosqich ish olib borish:
 1. formatdagi tartib;
 2. umumiy shakllarni yaratish;
 3. detal ustida ish;
 4. soya zonalari belgilash;
 5. ton ustida ish;
 6. nursoyadagi farqni oshirish va reflekslarni belgilash;
 7. ob'ektlarning tafsilotlari va materiallari ustida ishlash;
 8. ishni tugatish va yaxlitlikka olib kelish.
- eskizlar ustida ishlash (har qanday grafik material bilan qisqa muddatli chizmalar)

Barcha ishlar $\frac{1}{4}$ dan $\frac{1}{2}$ gacha bo'lgan varaqlarda amalga oshiriladi. Format vazifalarga va vazifaning kompozitsion yechimiga mos kelishi kerak.

(Sinfda 7 – 12 yoshdagi 4 – 7 ta o`quvchi)

3-SINF

Bolalar musiqa va san'at maktabida o'qishning uchinchi yili o`quvchilarning grafik texnikasi va tasviriy san'at uslublari xilma-xilligi nuqtai nazarini kengaytirishi kerak.

3-sinfida o`quvchilar uzoq vaqt davomida (12 soat yoki undan ko'p) ishlab chiqarish bo'yicha ishlash qobiliyatini talab qilishlari, texnik ko'nikmalarini takomillashtirish orqali tonni to'ldirish va shaklni aniqlashlari kerak. Ob'ektlarning moddiy xususiyatlarini yetkazish va o`quvchilarning mahoratini oshirish qobiliyatini mustahkamlash uchun murakkab, turli-tuman vazifalar o'rnatiladi. O`quvchilarning malakasini oshirish, uchinchi sinfda varaqning tarkibiga katta ahamiyat berish, sahnalashtirish maydonini aniqlash va ob'ektlarning aniq dizayni, tonal o'rganish tushunchasi, grafik madaniyat va uzoq va malakali ish yuritish qobiliyatiga ega bo'lish kerak.

Murakkab strukturaning shakllarini aniqlash uchun orqa yorug'likni, ya'ni yo'nalishli nurni qo'yish kerak. Keyin shakl yaxshiroq bo'ladi. Yengil soyada ishlash, o'quvchilarni yorug'lik va soya yagona shaklning ifodasining mohiyatidir, deb o'ylash uchun o'rgatish. Yorug'lik joyining shakli soya joyining shakli bilan bog'liq bo'lib, unda bir butun, uch o'lchamli ob'ektning tasviri olinadi.

Rivojlanish o'lchovi, to'qimalarning aniqlanishi, rasmdagi kuch-quvvat kosmosda ob'ektlarning joylashishiga bog'liq. Ushbu daqiqalarda siz o'quvchilarning e'tiborini jalb qilishingiz kerak.

Uchinchi sinfda ular inson yuzining qismlarini (burun, lablar, quloq, ko'zlar) o'rganishadi. Keyin formali bosh, Ekorshe (inson boshining mushaklari), niqob (oddiy, anatomik tushunarli) paydo bo'ladi.

O'quvchilarga tirik odamning yuzining alohida qismlaridan (o'quvchilardan birining misolida), shuningdek, portretli eskizlarni (o'quvchilar bir-biri bilan qila oladigan) eskizlarni qanday qilib ko'rsatish kerakligini ko'rsatish kerak.

Ishlab chiqarish tugagandan so'ng o'quvchilarning ishlarini ko'rishni tashkil qilish foydali bo'ladi. Ular bilan birgalikda muvaffaqiyatli va muvaffaqiyatsiz bajarilgan chizmalarni muhokama qiling. Xatolarni tuzatish. O'quvchilar rasmni yaxlitlikka, o'qituvchi tomonidan belgilangan vazifani bajarishga majbur qilishlari kerak.

Uzoq muddatli ishlab chiqarish qisqa muddatli eskizlar bilan almashtirilishi kerak: landshaftlar, inson qiyofasi, hayvonlar, portretlar.

Bolalarni o'zlarining barcha ijodiy g'oyalarini ko'zga tashlanadigan eskizlar va eskizlarga yozib olishni o'rgatish kerak.

Ta'limning uchinchi yilining oxiriga kelib o'quvchilar quyidagi bilimlarni bilishi kerak:

- naturadan uzoq, bosqichma-bosqich ishlarni olib borish, rejalashtirish, detalizatsiya qilish, butun uyg'un ishni yaratish;
- plastik anatomiya asoslarini bilish (insonning asosiy nisbati);
- inson harakatining motorikasini tushunish;
- qisqa muddatli eskizlarda odamni (portret, shakli) tasvirlash;
- boshning tuzilishi va nisbatlarini tushunish va tasvirlash: formali bosh, bosh suyagi, yuzning qismlari, qadimiy bosh.

Barcha ishlar $\frac{1}{4}$ dan $\frac{1}{2}$ gacha bo'lgan varaqlarda amalga oshiriladi. Format vazifalarga va vazifaning kompozitsion yechimiga mos kelishi kerak.

(Sinfda 8 – 13 yoshdagi 4 – 7 ta o'quvchi)

4-SINF

To'rtinchi sinfda o'quvchilar chizilgan madaniyat va texnik ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak, ya'ni qalam, sangina, retush, ko'mir, sous kabi turli xil grafik

materiallardan foydalanishni bilishlari kerak. Vazifani yanada mazmunli bo'lishi uchun, ayniqsa, gips, orqa fonni qo'yish kerak.

4-sinfida gips boshlari yoki maskalari bilan natyurmort ishlanishi kerak. Gipsli formalar va Tors gips qismlari ustida ishlash, anatomiya (Gudon ekorshiyasi) ni o'rganish va inson plastikasini tushunish uchun juda foydali. Qo'llar, oyoqlar, Tors, mushaklarining gipsleri ustida ishlayotganda, siz faqat mushaklarni qayta ishlashga jalb qilishingiz shart emas, lekin ularning funktsiyasi va motorikasini tushunishingiz kerak. Ushbu maqsadlar uchun rassomlar uchun anatomik atlaslardan eskizlar yaratish tavsiya etiladi. O'qituvchi plastik anatomiya haqida ba'zi kerakli ma'lumotlarni berishi kerak. Qo'llar, oyoqlar, yarim finiklar, inson figuralarining eskizlari yil davomida o'quvchilar tomonidan amalga oshirilishi kerak.

Taniqli usta ishidan kichik bir nusxasini olish juda foydali. Nusxa ko'chirish ishi mahoratni o'rgatadi va qo'lni rivojlantiradi. Nusxa ko'chirish (siz fragmentga ega bo'lishingiz mumkin), mashhur grafik ishlardan, tegishli miqyosda kamaytirilgan yoki oshirilgan, o'qituvchining rahbarligi ostida amalga oshiriladi. Ish o'quvchining imkoniyatlarini hisobga olgan holda o'qituvchi tomonidan tanlanadi.

Ayniqsa, faol va iqtidorli kishilar uchun mustaqil ishlab chiqarish va uni mustaqil bajarish vazifasi berilishi mumkin. O'qituvchi bajarilgan ishlar bo'yicha tahlil qiladi.

Har bir tugallangan bayonotdan so'ng, o'quvchirning ishlarini analitik tahlil qilish, eng muvaffaqiyatli bo'lganlarni aniqlash, xatolarga e'tibor berish va ularni tuzatish mumkin.

Uzoq muddatli ishlar qisqa muddatli eskizlar bilan almashtirilishi kerak: kun va yilning turli vaqtlaridagi landshaftlar, inson shaklining eskizlari, hayvonlarning rasmlari, portretlar. Portretni ayniqsa iqtidorli o'quvchilar uchun ko'proq e'tibor berish mumkin.

Foto va kompyuter texnologiyasidan yordamchi material sifatida foydalanish tavsiya etiladi.

Ta'limning to'rtinchi yilining oxiriga kelib o'quvchilar quyidagi bilimlarni bilishi kerak:

- vazifa bo'yicha bosqichma-bosqich ishlarni bajarish;
- nusxa ko'chirish bo'yicha bosqichma-bosqich ishlarni bajarish:
- 1. Ishni (fragmentni) etarli darajada murakkablik bilan (o'qituvchi yordamida) tanlang;
- 2. Reproduksiyadan chop eting;
- 3. Panjara ustida qayta ishlashni amalga oshirish - chop etish va toza qog'ozga, koordinatali panjara yordamida mumkin bo'lgan o'lchov o'zgarishi (tasvirni kamaytirish yoki ko'paytirish) bilan nusxa ko'chirish usuli. Tasvir "hujayralar"da bajariladi. Hujayralar kvadrat yoki to'rtburchaklar shaklida qurilgan. Agar nusxa o'lchovni o'zgartirmasdan amalga oshirilsa, uni yorug'lik yoki kuzatuv qog'ozi orqali qayta ko'rib chiqish mumkin;

4. Asl nusxaga mos ravishda tanlab, tonni qo'llang - yuqori sifatli reproduksiya;
5. Asl nusxaning to'g'riligiga erishish.
 - boshning asosiy nisbatlarini bilish;
 - portret eskizlarini bajarish;
 - insonning asosiy nisbatlarini bilish - inson shaklining eskizlarini bajarish.

Barcha ishlar 1\4 dan 1\2 gacha bo'lgan varaqlarda amalga oshiriladi. Format vazifalarga va vazifaning kompozitsion yechimiga mos kelishi kerak.

(Sinfda 9 – 14 yoshdagi 4 – 7 ta o`quvchi)

5-SINF

Beshinchi sinfning maqsadi - o'tgan o'quv materialini umumlashtirish, uni mustahkamlash, shuningdek, chizilgan rasmga ijodiy yondoshishni shakllantirish, ta'lim naqshini ijodkorlikka aylantirishi mumkin.

Murakkab yechimni tushunish, tabiat nuqtai nazarini mustaqil tanlash, vazifalarni hal qilish uchun grafik materiallarni tanlash, asosiy ikkinchi darajali bo'ysunish qobiliyati.

Beshinchi sinfda o`quvchilar grafik madaniyati va mahoratini yaxshilashni davom ettirishlari kerak. Ushbu vazifalar uchun turli maqsadlar qo'yiladi; grafik – tekislik, siluet, rejalashtirish va makon, kontur va boshqalar.

Beshinchi sinfning vazifalari ob'ektlarning materiallarining aniq tasvirini o'z ichiga oladi. Shuning uchun, tematik ishlab chiqarishda to'qimada turli xil narsalarni kiritish tavsiya etiladi.

Beshinchi sinfda inson shaklini chuqurroq o'rganish davom etmoqda (Gudon va Milo Venerasining gipsli figuralari). Gipsli formalar (Gudon, Venera Miloskaya) bilan vazifalarda formalarni yanada aniqroq aniqlash uchun yoritishni o'rnatish kerak.

perspektivani bilish uchun ichki qismni bajarish juda foydali.

Grizal uslubida ishlab ishlangan ishlar haqida unutmang, bu yerda asosiy narsa ton vazifalarini hal qilishdir. Dekorativ uslubdagi ishlar, shuningdek, tasviriy san'atdagi uslublar bilan tanishishning yaxshi maktabidir.

Beshinchi sinfida, shuningdek, ustozning rasmidan (parchani), portretni yoki plastmassani aniq ko'rinadigan qo'llardan kichik bir nusxasini tavsiya qilishingiz mumkin.

Uzoq muddatli vazifalar qisqa muddatli eskizlar bilan almashtirilishi kerak: kun va yilning turli vaqtlari, inson qiyofasi, hayvonlar, portretlar. Iqtidorli o`quvchilar uchun insonning portreti va shakliga alohida e'tibor berilishi mumkin.

Foto va kompyuter texnologiyasidan yordamchi material sifatida foydalanish tavsiya etiladi.

Ta'limning beshinchi yilining oxiriga kelib o`quvchilar quyidagi bilimlarni bilishi kerak:

- vazifa bo'yicha bosqichma-bosqich ishlarni mustaqil ravishda bajarish, unda belgilangan vazifani bajarish (kompozitsion, konstruktiv qurilish, tonni tahlil qilish, rejalashtirilgan);
- turli xil grafik materiallar (qalam, tush, ko'mir, sangina, sous, retush va boshqalar) bilan yaxshi chizish texnikasi mavjudligi;
- nusxa ko'chirish bo'yicha bosqichma-bosqich ishlarni mustaqil bajarish;
- plenerda ishlash (landshaft eskizlari);
- boshning asosiy nisbatlarini bilish;
- portret eskizlarini bajarish (maxsus hollarda uzoq vaqt davomida);
- insonning asosiy nisbatlarini bilish;
- inson shaklining chizmalarini bajarish stafaj(atrof muhitdagi ob'ekt);
- yakuniy ishni sifatli bajarish - natyurmort yoki interyer (maxsus hollarda portret va shakllar).

Barcha ishlar 1\4 dan 1\2 gacha bo'lgan varaqlarda amalga oshiriladi. Format vazifalarga va vazifaning kompozitsion yechimiga mos kelishi kerak.

(Sinfda 10 – 15 yoshdagi 2 – 4 ta o`quvchi)

"Qalamtasvir" mavzusini muvaffaqiyatli o'qitish uchun rasm sinfi uchun quyidagi rekvizit kerak:

- 1) alohida kabinet – kichik va o'rta sinflar uchun seminar; elektr kabellari (rozetkalar) bilan jihozlangan xonalar, shuningdek, tabiiy yorug'lik (derazalar) mavjudligi;
- 2) ishlab chiqarish uchun podiumlar;
- 3) sofitlar;
- 4) molbert, stullar, shkaf, yoki rekvizitlar uchun yordamchi xona;
- 5) ton bo'yicha har xil drapirovkalar;
- 6) shakli va materialida farq qiladigan uy-ro'zg'or buyumlari;
- 7) qushlar va hayvonlar chuchelasi.
- 8) gipsli materiallar:
 - a) geometrik shakllar (kub, to'p, tsilindr va boshqalar);
 - b) gips vaza;
 - v) nosimmetrik va assimetrik rozetkalar;
- d) ion va dorik kapitellari;
- e) inson yuzining gips qismlari. (ko'z, quloq, burun, lablar);
- f) formali bosh;
- g) Ekorshe;
- h) turli xil murakkablikdagi odamning yuz maskalari (3-4 ta);

- i) erkak va ayolning gipsli boshi;
- j) Gudonning ishi, tananing bir qismi (qo'l, oyoq);
- k) Apollon boshi yelka bilan;
- l) Venera De Milosning gipsli figurasi.

Har bir sinf uchun Turli yoshdagi va turli darajadagi iqtidorli o`quvchilar uchun murakkablik darajadasi turli imtihon talablari

“Tasviriy san`at” bo'limida imtihonlar birinchi yarim yillikning oxirida va o'quv yilining oxirida ko'rib chiqiladi, natijada yakuniy yillik baholar qo'yiladi.

1 sinf

- a) Shtrix texnikasi bo'yicha ish (to`g`ri-konturli vazifa turli shtrixlar bilan bajarilish).
Talab: vazifa 1\2 varaqda, aniq holda, estetik toza, fantaziya bilan bajarilishi kerak;
- b) Xo`jalik mollaridan tashkil topgan natyurmort(oddiy).
Talab: vazifa 1\2 varaqda, tog`ri joylashtira olishlik, konstruktiv tarzda to`g`ri qurish, nursoyaningning umumiy tahlili to`g`ri bajarilishi kerak;
- d) Xo`jalik mollaridan tashkil topgan natyurmort(oddiy).
Talab: vazifa 1\2 varaqda, tog`ri joylashtira olishlik, konstruktiv tarzda to`g`ri qurish, nursoyaningning umumiy tahlili to`g`ri bajarilishi kerak.

2 sinf

- a) Xo`jalik mollaridan tashkil topgan natyurmort(oddiy).
Talab: vazifa 1\2 varaqda, tog`ri joylashtira olishlik, konstruktiv tarzda to`g`ri qurish, nursoyaningning umumiy tahlili to`g`ri bajarilishi kerak.
Ish grizal - tonal rastushevka usulida yumshoq material (ko'mir, sangina, sous) bilan amalga oshirilishi mumkin;
- b) Rozetka va xo`jalik mollaridan tashkil topgan natyurmort(oddiy).
Talab: vazifa 1\2 varaqda, tog`ri joylashtira olishlik, perspektivani hisobga olgan holda ob'ektlarni qurish qobiliyati, yorug'likni ko'rish va to'g'ri joylashtirish;
- d) Kapitел yoki rozetka va xo`jalik mollaridan tashkil topgan natyurmort (o'rtacha murakkablikda).
Talab: vazifa 1\2 varaqda, tog`ri joylashtira olishlik, perspektivani hisobga olgan holda ob'ektlarni qurish qobiliyati, yorug'likni ko'rish va to'g'ri joylashtirish. Shtrix orqali mat ova narsalarning shaklini ko`rsata bilish.

3 sinf

- a) Axromatik dekorativ natyurmort (oddiy).

Talab: vazifa 1\2 varaqda, aniq holda, estetik toza, fantaziya bilan bajarilishi kerak. Yuzning bir qismini bitta holatini ham ko'rsatish mumkin;

b) O'rta murakkablikdagi qadimiy bosh (Venera) yoki yuzning bir qismi.

Talab: vazifa 1\2 varaqda, kompozitsion to'g'ri yechim, perspektivani hisobga olgan holda qurish qobiliyati, yorug'lik soyasini ko'rish va to'g'ri joylashtirish, yaxlitlik;

d) Formali bosh yoki Ekorshe.

Talab: vazifa 1\2 varaqda, kompozitsion to'g'ri yechim, rakurs va perspektivani hisobga hisobga olgan holda to'g'ri qurish qobiliyati, yorug'lik soyasini ko'rish va to'g'ri joylashtirish, yaxlitlik.

4 sinf

a) Niqobli mavzuli natyurmort (oddiy).

Talab: vazifa 1\2 varaqda, kompozitsion to'g'ri yechim, rakurs va perspektivani hisobga hisobga olgan holda to'g'ri qurish qobiliyati, yorug'lik soyasini ko'rish va to'g'ri joylashtirish, ob'ektlarning materialini uzatish qobiliyati. Sinov ishi sifatida nusxa ko'chirish mumkin;

b) Gips bosh bilan xo'jalik mollaridan tashkil topgan natyurmort(o'rta murakkablik).

Talab: vazifa 1\2 varaqda, kompozitsion to'g'ri yechim, rakurs va perspektivani hisobga hisobga olgan holda to'g'ri qurish qobiliyati, yorug'lik soyasini ko'rish va to'g'ri joylashtirish, ob'ektlarning materialini uzatish qobiliyati, yaxlitlik;

c) Gips bosh yoki gips figura bilan mavzuli natyurmort(murakkab).

Talab: vazifa 1\2 varaqda, kompozitsion to'g'ri yechim, rakurs va perspektivani hisobga hisobga olgan holda to'g'ri qurish qobiliyati, yorug'lik soyasini ko'rish va to'g'ri joylashtirish, ob'ektlarni to'g'ri rejalashtirish, umumiy yaxlit holda ko'rish, texnik mukammallik. Sinov ishi sifatida portret yoki ichki qism taqdim etilishi mumkin.

5 sinf

a) Mavzuli natyurmort(o'rtacha murakkablik).

Talab: vazifa 1\2 varaqda, kompozitsion to'g'ri yechim, rakurs va perspektivani hisobga hisobga olgan holda to'g'ri qurish qobiliyati, yorug'lik soyasini ko'rish va to'g'ri joylashtirish, ob'ektlarni to'g'ri rejalashtirish, umumiy yaxlit holda ko'rish, texnik mukammallik.. Yakuniy ish sifatida tasviriy san'atning har qanday uslubida axromatik dekorativ natyurmortni istalgan tasviriy san'at uslubida taqdim etilishi mumkin. Material o'quvchining ehtiyooriga havola;

b) Gips boshi bilan natyurmort(o'rta murakkablik).

Talab: vazifa 1\2 varaqda, kompozitsion to'g'ri yechim, rakurs va perspektivani hisobga hisobga olgan holda to'g'ri qurish qobiliyati, yorug'lik soyasini ko'rish va to'g'ri joylashtirish, ob'ektlarning materialini uzatish qobiliyati, yaxlitlik. Yakuniy ish sifatida

hona interyerining bir qismi taqdim etilishi mumkin. Material o`quvchining ehtiyoriga havola;

d) Gips boshi yoki gips formalar bilan natyurmort (murakkab).

Talab: vazifa 1\2 varaqda, kompozitsion to`g`ri yechim, rakurs va perspektivani hisobga hisobga olgan holda to`g`ri qurish qobiliyati, yorug'lik soyasini ko'rish va to'g'ri joylashtirish, ob'ektlarni to`g`ri rejalashtirish, umumiy yaxlit holda ko'rish, texnik mukammallik. Yakuniy ish sifatida hona interyeri, portret yoki shakl taqdim etilishi mumkin. Material o`quvchining ehtiyoriga havola.

"Qalamtasvir" fani asosida taxminiy mavzuli reja.

1 sinf

1. Mavzu: Tasviriy san'at turi – grafika (reproduksiyalar orqali grafik ishlar bilan tanishuv, grafik materiallar bilan tanishuv)..... 2 soat.
2. Mavzu: Qalam bilan ishlashning texnik usullari, planshet va qog'ozni tayyorlash..... 2 soat.
3. Mavzu: Tasviriy vositalar (nuqta, chiziq, kontur, shtrix, ton, illusiya)..... 10 soat.
4. Mavzu: O'lchovlar (nisbatlar va masshtab)..... 4 soat.
5. Mavzu: Asosiy geometrik shakllarni (doira, kvadrat, uchburchak, aylana, to'rtburchak) qurish usullari..... 2 soat.
6. Mavzu :Perspektiva asoslari(ufq, o'tish nuqtasi, ortogonal chiziqlar, rakurs)..... 6 soat.
7. Mavzu: Nursoya - atrof-muhit tasvirining asosi..... 2 soat.
8. Mavzu: Asosiy shakllarni (kub, piramida, prizma, shar, tsilindr, konus)ni konstruktiv qurish..... 24 soat.
9. Mavzu: Gips vaza bilan natyurmort..... 16 soat.

2 sinf

1. Mavzu: Turli materiallar bilan eskizlar va qisqa muddatli chizmalar 6 soat.
2. Mavzu: "Trilistnik " rozetkasi..... 12 soat.
3. Mavzu: Grizal texnikasida rozetkali natyurmort..... 16 soat.
4. Mavzu: Milliy uslubdagi natyurmort..... 16 soat.
5. Mavzu: Kapitel..... 18 soat.

3 sinf

1. Mavzu: Eskizlar - landshaftlar, hayvonlar, qushlar..... 12 soat.
2. Mavzu: Turli matolarning elementlari bilan natyurmort..... 16 soat.
3. Mavzu: Yuz qismlari (burun, ko'z, lablar, quloq) 24 soat.
4. Mavzu: Niqob yoki bosh bilan natyurmort..... 14 soat.
5. Mavzu: Portretning eskizlari va inson qiyofasi..... 9 soat.
6. Mavzu: Uch pozitsiyasidagi inson bosh suyagi..... 18 soat.
7. Mavzu: Plastik anatomiya asoslari..... 9 soat.

4 sinf

1. Mavzu: Turli materiallarning murakkab shakli bo'lgan narsalar bilan tematik natyurmort..... 20 soat.
2. Mavzu: Mashhur rassom asarining nusxasi (fragment bo'lishi mumkin).... 20 soat.
3. Mavzu: Xona interyeri (grizal)..... 20 soat.
4. Mavzu: Portretlarning eskizlari, harakatdagi formalar..... 16 soat.
5. Mavzu: Ekorshe rasmlari (oyoq, qo'l, tors)..... 28 soat.
6. Mavzu: Gips boshli yoki shakli qalamtasvir..... 32 soat.

5 sinf

1. Mavzu: Murakkab tematik natyurmort 28 soat.
2. Mavzu: Gips boshi yoki shakli..... 26 soat.
3. Mavzu: Xona interyeridan qism..... 16 soat.
4. Mavzu: Eski ustalarning rasmining nusxasi (qism)..... 20 soat.

5. Mavzu: Hikoyaviy eskizlari..... 14 soat.
6. Mavzu: Xona interyeridagi formalar (gips) 32 soat.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Grafika(Chizishni o'rganamiz). Li T.A. BMSM boshlang'ich sinflari uchun mo'ljallangan "Grafika" o'quv qo'llanmasi. T.: "ILM ZIYO", 2014yil.
2. Tasviriy san'at maktabi o'n nashrda. M: SSSR badiiy Akademiyasi nashriyoti, 1960-1963.
3. Beda G.V. Rangtasvir. M.: nashriyot "Prosvesheniye", 1986yil.
4. Helen Saut. Rasm haqida hamma narsa. M.: "Astrel" nashriyoti, 2006yil.
5. Volovik A. Devordagi odam. M.: "Detskaya literatura" nashriyoti, 1973 yil.
6. Orlovskiy G.I. Ko'rish va ko'rishni o'rganing. M.: "Prosvesheniye" nashriyoti, 1969 yil.
7. Yatsyuk O.G., Romanycheva E.T. Dizayndagi kompyuter texnologiyalari. Sank-Peterburg: "BXV-Peterburg", 2001 yil.
8. Sokolnikova N.M. Tasviriy san'at, 3 qism. Kompozitsiya asoslari.,g. Obnisk: "Titul" nashriyoti, 2000yil.
9. Boraev Yu.B. Estetika. M.: "Politizdat" 2inashriyoti, 1975 yil.
10. Kosterin N. P. Chizish ilmi. M.: "Prosvesheniye", 1980yil.
11. Sidorenko E. I. Oftalmologiya. M.: GEOTAR – MED, 2002yil.
12. Shevchenko V.P. Insonning plastik anatomiyasi va qalamtasviri. San'at maktablari, litseyr, kollej o'quvchilari uchun. T.: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1996 y. (rus., o'zb.)
13. Kuzin vs Kubyshkina V. E. Shpikalova T. Ya. Tasviriy san'at maktabidagi 1 – 4 sinf o'qituvchilari uchun o'quv qo'llanma. M.: "Prosvesheniye", 1988 yil.
14. Zaytsev A.S. Ustalar maslahati(Savitskiy, Krimov, Yuon, Ioganson, Deyneko, Vatagin, Kibrik). Rangtasvir va qalamtasvir. Yosh musavvirlar uchun yordam. L.: "XudojnikRSFSR", 1979yil.
15. Rostovtsev N. N., Ignatiev S. E., Shoroxov E. V. Qalamtasvir. Rangtasvir. Kompozitsiya: Xrestomasiya: Pedagogika institutlari uchun o'quv qo'llanma. M.: "Prosvesheniye", 1989yil.